

9-njy tema: **Türkmen Türkçesinde Gezi Yazısı ve Gezi Örnekleri**
(Türkmen dilinde gezelenç / syýahat we gezelenç / syýahat nusgalary)

Dersiň maksady:

- ✓ talyplara türkmen diliniň fonetik, morfologik we grammatik gurluş aýratynlyklaryny öwretmek;
- ✓ talyplara türkmen diliniň sözlük hazynasyny we semantik aýratynlyklary öwretmek;
- ✓ talyplara türkmen dilinde dürli temelar boýunça öz pikirlerini zygiderli, logiki taýdan dogry beýan etmekligi öwretmek,
- ✓ talyplara türkmen diliniň dürs ýazuw düzgünlerini öwretmek;
- ✓ olara orfografik taýdan ýalňyşsyz beýan etmegiň tärlerini öwretmek;
- ✓ talyplaryň türkmen dilinde sözleýiş medeniýetini we ýazuw endiklerini hem-de başarnyklaryny ösdürmek;
- ✓ dersde türkmen dilini we edebiýatyny oňat öwretmek üçin talyplaryň özara işjeňligini ýola goýmak;
- ✓ türkmen dili we edebiýat sapaklarynda tehnik serişdelerden peýdalanmak;
- ✓ türkmen dili we edebiýaty dersleriniň üsti bilen talyplarda watansöýüjiligi, zähmetsöýerligi, agzybirligi, ahlaklylygy, ynsaplylygy, türkmen milli we dünýä gymmatlyklaryna buýsanç, gозellige söýgi duýgularyny terbiýelemek.

Dersiň wezipeleri:

- talyplaryň türkmen diliniň fonetik, morfologik we grammatik başarnyklaryny ösdürmek;
- talyplaryň sözleýiş dilini kämilleşdirmek;
- talyplaryň ýazuw we hatdatlyk endiklerini ösdürmek,
- talyplaryň sözlük üstünde özbaşdak işlerini kämilleşdirmek
- talyplaryň okama we düşünme ukyplaryny ösdürmek;
- talyplaryň gürrüň berme we ýazyp beýanetme endiklerini kämilleşdirmek;
- söz öwrenme endiklerini artdyrmak;
- terjime etme ukyplaryny ösdürmek...

Dersiň görnüşi:

- dilden düşündirme;
- ýazuwdan beýanetme;
- sorag-jogap arkaly berkitme;
- shemaly we tablisaly düşündirme;
- tehniki serişdeler arkaly düşündirme;
- ýumşuň kömegi bilen geçileni gaýtalama...
- öý işi tabşyрма...

Dersiň ýörelgeleri:

- ✚ türkmen filologiýasy baradaky bilimiň mazmuny bilen onuň beýan edilişinin bitewiligini gazanmak,
- ✚ türkmen diliniň beýleki dersler we durmuş bilen baglanyşygyny üpjün etmek;

✚ edeplilik, dogry sözlülük, ynsanperwerlik, yzygiderlilik, sylag-hormat we ýaş aýratynlyklara dogry gelmek.

✚ ders we durmuş, teoriýa we praktika gatnaşygy esasynda olaryň özara baglanyşygyny üpjün etmek...

Dersiň usullary:

- ❖ talyplaryň özbaşdak işleri we ýumuşlary barlag etmek;
- ❖ **ACTIV Studio** we **Power Point** maksatnamalaryndan peýdalanmak,
- ❖ türkmen filologiyasy boýunça öwredilýän temanyň prezentasiýasyny geçirmek,
- ❖ diliň grammatik kategoriýalary bilen baglanyşykly kynçylyklarda „**akyly sagady**“, “**akyly kompas**” “**akyly şejeräni**“ kömege çagyrmak,
- ❖ talyplaryň arasynda özara pikirlenme minutlaryny geçirmek;
- ❖ talyplaryň logiki yzygiderliligine, subut edijiligine ünsi güýçlendirmek;
- ❖ Dersde düşnükçiligi we aýdyňlygy üpjün etmek...

Dersiň görkezme esbaplary:

- okuw kitaplary,
- gepleşik gollanmalary,
- ýazdyrylan ylmy çeşmeler,
- usuly gollanmalar,
- ses ýazgylary,
- deňişli suratlar,
- tablisalar, çyzgylar,
- sözlükler,
- metbugat maglumatlary.

Gezelençde

Okuwa göreldeli ýetişmek abraý ýetirýär. Kadaly dynç almak hem zerur. Şondan ugur alyp, biz dynç günleriniň birinde Rejep, Aşyr, Weli dagy bilen daga gezelenje gitdik. Biz dagda bir çeşmäniň boýunda düşledik. Iýip-içer ýaly zatlary taýýarlaşdyryp, iýmäge oturanymyz hem şoldy welin, birdenkä bir guşjagazyň jürküldisi eşidildi.

Ses gelýän tarapa gözümi aýladym-da, çalasyňlyk bilen ýerimden turdum, şol tarapa ylgadym. Baryp görsem, guşjagaz kimdir biriniň guran gapanyna düşüpdür. Derrew guşy halas etdik. Ony öýe alyp gaýtdym. Öýe gelenimden guşjagazy uçurjak bolup, her hili emel etdim.

Ol biraz uçýardy-da, ýere gaçýardy. Seredip görsem, onuň aýagy ýaralanypdyr. Oňa em etmek üçin ýod erginini çaldym. Oňa oňatja seretdim, aýagynyň daňysyny ýygy-ýygy täzeledim.

Guşjagaz mazaly sagaldy. Bir gün ony al-asmana uçuryp goýberdim. Şondan bäri asmanda uçýan guşlary görsem, şol guşjagaz ýadyma düşýär. Göwnüme bolmasa, ol ýanyma geläýjek ýaly.

(Tebigaty goraýjynyň ýandepderçesinden).

Meýilnama:

1. Oglanlaryň gezelenje gitmegi.
2. Guşjagazyň oglanjygyň kömegi bilen gutulmagy.
3. Oglanjygyň guşjagazy ýatlamagy.

Tebigat – biziň öýümüz

Mukaddes türkmen tebigaty taýsyz gzelliklere we täsinliklere baý. Tebigatymyza aýratyn gzellik berýän jandarlaryň bir topary guşlar

hasaplanylýar. Alymlar Türkmenistanyň çäklerinde guşlaryň 400-den gowrak görnüşiniň duş gelýändiglerini subut etdiler.

Türkmen tebigatynda mesgen tutan guşlaryň arasynda iň owadany sülgünler hasaplanylýar. Sülgünler tyllaýy reňkli örän gelşikli guşlardyr. Olar özleriniň şeýle gözel görki bilen görenleri hayrana goýýarlar. Sülgünleri tebigatda synlamagyň aýratyn lezzeti bardyr. Goraghananyň hünärmenleri sülgünlere mähir bilen zygiderli ideg edýärler. Olar sülgünleriň eldekileşdirilen ýagdaýynda özlerini alyp baryşlaryny, köpeliş aýratynlyklaryny ylmy taýdan öwrenýärler.

Goraghanada köpeldilýän sülgünleri tebigata erkinlige goýberýärler. Bu asyly çäräniň özi gözel tebigatymyzda sülgünleriň has-da artmagyna we adamlaryň olardan ruhy lezzet almaklaryna ýardam edýär.

Ýeri gelende bellesek, goraghananyň hünärmenleri tarapyndan döredilen tebigat muzeýinde türkmen topragynyň şeýle ajaýyp künjeklerinde duş gelýän ösümlikleriň we haýwanlaryň ençeme görnüşleri bilen birlikde, sülgünleriň hem birnäçesiniň nusgalary saklanylýar.

Olar tebigat muzeýine aýratyn gözellig berip, bu ýere gelýänlerde uly täsir galdyrýar, mähriban tebigata bolan buýsanjy has-da artdyrýar.

(G. Atamedowa. "Güneş" žurnaly, 2010 ý., №1).

Meýilnama:

1. Mukaddes türkmen tebigaty.
2. Tebigatyň iň owadan sülgün guşlary.
3. Goraghanada sülgünlere ideg edilişi.

Awaza gujak açýar

“Awaza” milli syýahatçylyk zolagy göwnüňi göterýär. Bu ýerde ynsan eli bilen döredilen gőzellik bilen tebigat gőzelligi sazlaşýar. Bu gün “Awaza” özüniň ýaşajyk myhmanlaryny gujak açyp garşylaýar. “Awaza – dostluk mekany” atly halkara festiwalyna gatnaşmak üçin, dünýäniň onlarça ýurdundan zehinli çagalar ata Watanymyza ýygnandylar. Olaryň arasynda Russiýa Federasiýasy, Hytaý Halk Respublikasy, Germaniýa, Koreýa, Türkiýe, Eýran, Päkistan, Owganystan, Senegal, Gaiti, Gruziýa, Polşa, Ukraina, Ermenistan, Belarus, Gazagystan, Azerbaýjan, Özbekistan ýaly döwletlerden toparlar bar. Çagalaryň bu gezekki festiwaly ähmiýeti babatda-da öňkülerden bús-bütin tapawutlanýar. Mälim bolşy ýaly, ýurdumyzda çagalaryň I halkara festiwaly mundan birnäçe ýyl öň geçipdi. Şonda festiwalyň açylyşy paýtagtymyzda bolup, soňra ol Hazaryň kenarynda dowam edipdi. Şondan sähelçe wagtdan soňra, çagalaryň II halkara festiwaly dünýäniň dürli ýurtlaryndan ýaş zehinleri ýene-de paýtagtymyzda ýygnapdy. Şol festiwallar çagalarda ýakymly täsirleri galdyrypdy. Bu gezekki festiwalyň Çagalary goramagyň halkara gününe gabatlanyp geçirilmegi, şol günler Awazada täze çagalar sagaldyş we dynç alyş merkezleriniň açylyp, ulanylmaga berilmegi bolsa, onuň many-mazmunyny has-da baýlaşdyrýar. Dünýä ýurtlarynyň zehinli çagalary üçin şeýle ajaýyp wakalaryň gözli şaýady bolmak, elbetde, uly bagtdyr.

(“Güneş” žurnalyndan).

Meýilnama:

1. “Awaza – dostluk mekany” atly festiwal.
2. Ýaşajyk myhmanlaryň garşylanmagy.
3. Çagalarda galan ýakymly täsirler.
4. Çagalaryň şatlygyna şatlyk goşulmagy.

Düzgüni berjaý etmek her ýerde kada

Hormatly Prezidentimiziň Kararyna laýyklykda ýurdumyzda her ýyl “Ýol hereketiniň howpsuzlygy – ömrümüzüň rahatlygy” ady bilen möhüm ähmiýetli çäre geçirilýär. Mekdeplerde, edara-kärhanalarda we giň jemgyýetçilikde wagyz-nesihat, düşündiriş işleri alnyp barylýar.

Ähli wagyz-nesihat işleriniň düýp özeni her bir adamyň – uly, kiçi her birimiziň hereket howpsuzlygynyň düzgünlerini oňat bilmegimize we durmuşda pugta berjaý etmegimize gönükdirilendir. Bu kadany her bir wagyz-ündewçi özüçe düşündirýär. Şahyr Hudaýguly Gurbanow bu kadany şu aşakdaky goşgy setirlerinde pent edýär:

Ýol yşygyň görkezmesin bilmeli,
Çatryklarda has-da hüşgär bolmaly.

Ylgamaň ulaglaň öňüne tarap,
Ýoldan geçiň ilki çar ýana garap.

Sürüjimi, ýolagçymy, pyýada,
Düzgün berjaý etmek her ýerde kada.

Pyýada ýolagçylar sürüjiler bilen deň derejede ýol hereketiniň kadalaryny berjaý etmäge borçly. Ýolagçylar awtobuslara diňe VII (VIII) synplar ýörite bellenilen ýerlerde – duralgalarda garaşmaly. Abtobus doly saklanandan soň düşmek we münmek kadalaryny dogry berjaý etmeli. Ulaglaryň sürüjilerine päsgelçilik döretmeli däl.

Pyýadalar ýoluň gatnawly böleginden geçenlerinde, diňe özleri üçin niýetlenen ýerlerden, ýerüsti we ýerasty geçelgelerden peýdalanmaly. Her

bir adam köçeden ilki çep, soňra sag tarapa seredip, golaýlap gelýän ulag serişdesiniň ýokdugyna doly göz ýetireninden soň, geçmelidigini hemişe ýatda saklamaly.

(“Bereketli toprak” gazeti, 09.09.2013 ý.).

Meýilnama:

1. Ýol hereketi baradaky möhüm çäre.
2. Bu çäre wagyz-nesihatçylaryň dilinde.
3. Ýol-hereketiniň düzgünlerini bilmek – hemmeleriň borjy.

Farap şypahanasy

Türkmenleriň ýurdy giňdir hem gözeldir. Onuň her bir künjeginiň özüne mahsus bolan aýratynlyklary bar. Gadymy Jeýhunýň kenarlary Gündogan wagty juda hoştap, kenarýaka görnüşleri bolsa gaýtalanmajak öwüşgine eýe bolýar. Derýanyň üstünden gaýdýan şemal töwregiň howasyna täsir edip, diýseň, jana ýakymly bolýar. Derýanyň suwunyň ähli tenekarlyklaryny özünde jemleýän tolkunlaryň gerşini sypap geçýän şemaldan soň dem almak, diýseň, ýakymly.

Daş-töwerekdäki aňyrsyna-bärsine göz ýetmeýän gara baglar Amyderýanyň tebigy jeňňellikleri bilen utgaşyp, üýtgeşik bir gözelligi

döredýär. Hut şu ýerde Amyderýanyň kenarlarynda ýene-de bir belli şypahana ýerleşýär. “Farap” şypahanasy ýurdumyzda irki döwürden bäri mälimdir. Uzak ýyllaryň dowamynda adamlaryň öz derdine şypa gözländiklerine garamazdan, bu ýerde hiç hili şert bolmandyr. “Arçman”, “Ýylysuw”, “Baýramaly” şypahanalaryndan soň “Farap” şypahanasy hem ýurdumyzyň raýatlary üçin öz gapysyny giňden açdy. Amyderýanyň sag kenarynda gurlan bu şypahananyň binalar toplumynyň ulanylmaga berilmeginiň Saglygy goraýyş we derman senagaty işgärleriniň günü bilen gabat gelmeginiň özboluşly simwoliki manysy bardyr.

Şypahananyň binasy özünde Ýewropanyň we Aziýanyň häzirki zaman binagärçilik usullarynyň sazlaşygyny jemleýär. Bu ýerde iň kämil inžener kommunikasiýalary, täze elektrogeçirijiler, 150 kubometr suw saklamaga niýetlenen ýapyk görnüşli howuz we ýaşaýyşdurmuş üpjünçiliginiň beýleki desgalary guruldy.

(Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow. “Türkmenistan – melhemler mekany”, Aşgabat, 2011 ý.).

Meýilnama:

1. Amyderýanyň kenarýaka gözelligi.
2. “Farap” şypahanasynyň gadymlygy.
3. Ýurdumyzyň saglygy bejeriş şypahanalary.
4. Şypahananyň halka sowgat berilmegi.
5. “Farap” şypahanasy barada umumy maglumat.